

Karácsonyi jelképek

Az ősi kultúrák pogány napkultuszainak kiemelkedő ünnepei, a téli és nyári napfordulók a történelem során szinte maradéktalanul beilleszkedtek a kereszténységbe.

A téli napforduló alkalmával a fény újjászületését ünnepelték a mindjobban fokozódó elsötétedéssel szemben, a világosság győzedelmeskedését a sötétség fölött. A régiek hite szerint ekkor — a naptár szerint december 24-e éjjelén — lehetett megtapasztalni az elmúlás és az újjászületés egyidejűségét, az állandó körforgás kezdő és végpontjának találkozását, azaz az örökkévalóság megnyilvánulását.

Az örök körforgás képjele a kör, melynek nincs eleje, és nincs vége. Ezt a körformát idézi a Nap, a pogány kultuszok isteni képmása, nemcsak kerek alakjával, hanem állandó körben járásával is.

A kereszténység szimbólumai között a napra utaló jelképek sokaságával találkozunk. Az állandó körforgást az adventi koszorú körformája, a fenyő, vagy más örökzöld növények, valamint az egykor még általános szokásban lévő karácsonyi körtáncok idézik föl. Ezek zenéjét természetesen folyamatos hangzású hangszerek, sípok vagy dudák biztosítják, melyek szünet nélküli hangzásuk által szintén az öröklét megidézői.

Karácsony éjszakája Jézus születésének ünnepe, aki itt újszülött kisdedként az életet jeleníti meg. Ennek ellenpontjaként kerül az ünnepi asztalra a hal, ami az elmúlást szimbolizálja. Szép képjele ez a hal és az él egyidejűségének, a pusztulás és újjászületés időazonosságának.

A kereszténységben Jézus gyakran ruházkodik föl az ősi napünnep jelképeivel, napisteni attribútumokkal. A világ világosságának mondja magát; „világ világa, Virágnak virága”, ahogy azt szép régi nyelvemlékünk, az Ómagyar Mária-siralom is említi. Az örök körforgás megidézőjeként, mint a kezdet és a vég, az alfa és az omega képében szintén napjelként tűnik elénk, bizánci írásokban pedig, mint a Fény gyermekét, a mi Napunk titulussal illetik.

Napjaink karácsonyainak a földíszített fenyő, a karácsonyfa vált legfontosabb szimbólumává. Néprajzkutatóink úgy tudják, hogy a karácsonyfa állításának szokása német nyelvterületről került hozzánk. Ez lehetséges, ha a szaloncukorral, aranyozott pufók angyalkákkal és értelmetlen műtyürekkel tömött, feldíszített fenyőfákra

gondolunk. Ez azonban pusztán külsőség. A lényeg az a gondolat, amit az örökzöld növény kifejez, az állandó megújulás, az örökkévalóság.

A fenyő a fény fája, mivel lakkszerűen fénylő gyantát ereszt, aminél fényesebb dolog a természetben nemigen akad. A luc neve pedig, hasonlóan a Luca névhez, a latin luxra emlékeztet, ami fényt jelent. A fenyő ezért a legfontosabb szereplője a fény születését hirdető ünnepnek, a rajta égő gyertyákkal együtt.

Az állandóság, az örök körforgás képjele a kör, egyben az égi világot, a földöntúli létet is szimbolizálja. Az ősidők embere fölismerte a végtelenséggel, az égi örökléttel szemben a földi lét szakaszosságát, ezért a körbe egy függőleges és egy vízszintes osztót rajzolva megalkotta az égi és földi világmindenség egyetemes szimbólumát, a körosztót. A körbe zárt négy cikk az emberélet szakaszait jeleníti meg a bölcsőtől a sírig (születés, gyermekkor, felnőttkor, halás), de vonatkozhat a felosztás nemekre, állapotokra is (leány, asszony, fiú, férfi). A környező világ is négy szakaszra oszlik, mint pl.: égtájak (kelet, dél, nyugat, észak,), napszakok (napkelte, dél, napnyugta, éj), vagy az évszakok (tavasz, nyár, ősz, tél), csakúgy, mint a napjárás kiemelkedő időpontjai, a két napéjegyenlőség és a két napforduló.

Északra sodródott finnugor és altáji rokon nyelvű népeknél máig fönmaradt ez a jégkori motívum. Föltűnik a körosztó a sámándobok szerkezetében, ahol a kerek kávéát egyenlőszárú keresztforma merevítő tartja feszesen, és gyakran bukkan fel a dobok díszítéseiben is, nem ritkán többszörözött példányban. (1. kép)

Ugyanez a motívum mutatkozik a sámánkoronák fölülnézeti képén is, amelyeket a magyar Szent korona előképének tekinthetünk, és ehhez hasonlóak, egyebek mellett, a közismert kelta kereszték is. Mindezek azt mutatják, hogy ez a szimbólum az őskor óta folyamatosan jelen van napjainkig. (2. kép)

Ez a körosztó motívum az ún. adventi koszorúk alapja is. (3. kép) A téli napforduló, majd később a karácsony ünnepén a vesszőből font körosztó közepébe örökzöldet, kis fenyőágot vagy gyertyát helyeztek, esetleg mindkettőt. A koszorú tengelyében, a mindenség közepén fellobbanó láng a fény újjászületését hirdette. A közepre helyezett fenyőág idővel egyre nagyobb és nagyobb lett, míg végül az ágot már teljes fával helyettesítették, ami a mai karácsonyfák kialakulásához vezetett. Itt már az eredeti motívum, a körbe zárt kereszt elveszítette funkcióját, és a fát tartó lábazattá minősült át. A fenyőfa közben önállósodott és kialakult a tartalmatlan dísz tárgyakkal teletömött, sokszor ízléstelenül giccses, túldíszített karácsonyfa, ami nyugat felől terjedt át hozzánk a polgári divatot követve.

Akár téli napfordulónak, akár karácsony éjszakájának mondjuk ezt az évújuló csillagászati eseményt, népünk ősidők óta rendre megünnepli. A hagyományos ünnepi ceremóniák szép példáját írja le a Szegedi Napló egyik 1907-es számában Móricz Pál *Mise* dadaszóval címmel, amit érdemes idézni:

„...A misemondó papok már távoztak az oltár mellől, midőn csodás hangszernek rivalgása sikolytott föl. Csodálatos alakok dülöngéltek be a templomba. A nép kíváncsian, izgatottan sorakozott előttük. A felsőtanyai mezőkről, a havas legelőkről érkeztek ezen küldöttek. Virágokkal varrott subájukat szőrével fordították kifelé. Hájjal kent zsíros hajuk a subára omlott. Kampós botjuk kopogott a templom kőpadlóján. A birkasüveg alól vihartól cserzett arcok tekingettek szét. ...Az orgona bűgását túlsivította a mekegő duda. ...sikoltoztak a dudák. Nosza zengett az ének is. Hajlongtak a kifordított subás juhászok és a kegyes öregasszonyok karikában forogtak a szent örömejszakán, hogy a jászolban Jézuska született, kinek szőke feje körül aranyos párák lebegtek...”

Ezeken a karácsony éjszakákon a napfordulók ünneplésének szinte valamennyi jelképe együtt volt egy időben: az éjfél pillanata, az örökzöld, díszítetlen fenyők, fénylő gyertyák, valamint körtáncok, természetesen a folyamatos hangzású duda, vagy orgonaszó kíséretével.

Karácsony szavunk — a múlt századból ránk maradt etimológiai szótár szerint — szláv eredetű. Valóban megtaláljuk a legtöbb szláv nyelvben, a jellegzetes mássalhangzó-torlódással és vegyesített hangrenddel eltorzítva kracsún, kracsín és hasonló alakokban, mégsem valószínű, hogy a téli napforduló sok évezredes ünnepeinek Európa legfiatalabb nyelve adta volna a nevét.

A karácsony magas hangrendű párja a kerecseny, irodalmi nyelven kerecsen. Ez a sólyomféle tipikusan sztyeppe-i madár, elterjedési területe nyugat felé a Kárpát-medencével véget ér. Őseink totemmadara, a turul ez, aki a legendabeli Emesével lépett égi nászra, megalapítva ezzel az Árpád-házi királyi családot.

A feudális Magyarországon általános szokás volt még az újévi sólyomröptetés. A hideg időben az útjára indított kerecsen nem repül túl messzire, rövid köröket ír le az égboltra. Ez a kör pedig, amit amúgy a kerecsen nevében is megtalálunk, nem egyéb, mint a téli napfordulónak, az örök körforgás ünnepeinek mindig megújuló, állandóan visszatérő jelképe.